

КОНОНОВА І. В.,
*професор кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, доцент*
ВЕРХОГЛЯДОВА Н. І.,
*професор кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, професор*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ РИЗИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

На сьогодні одним із найважливіших завдань українського суспільства є забезпечення економічної безпеки. Функціонування та розвиток соціально-економічних систем в ринкових умовах завжди супроводжується ризиком, що виникає з невизначених умов їх зовнішнього та внутрішнього середовища. Тому оцінка реагування та управління ризиками в економіці можуть забезпечити економічну безпеку країни.

В системі національних ризиків можна виокремити основні групи ризиків: економічні ризики, фінансово-кредитні ризики, інституціональні ризики

Сучасна наука постійну увагу приділяє дослідженню методів оцінки та аналізу стану економічної безпеки країни. Така ціль може бути досягнута шляхом аналізу багатьох параметрів економічної діяльності. Отримані результати дозволяють зробити висновок про рівень національної безпеки країни. Функціонування і розвиток національної економіки забезпечує економічна безпека. Нами було встановлено, що серед науковців відсутній єдиний підхід до визначення поняття «економічна безпека» та її складових [1].

Сучасний стан світового господарства визначається двома тенденціями: посилення з одного боку інтеграційних процесів, а з іншого – збереження національних особливостей.

З інституціональної точки хору глобалізація є історичним процесом перетворення економік окремих країн із відносно закритих систем в елементи системи світового господарства.

Глобальні процеси, які відбуваються в світовому господарстві, впливають на усі сфери світового господарства, змінюють співвідношення між зовнішніми та внутрішніми факторами розвитку національних господарств та потребують, в першу чергу, обов'язкове врахування зовнішніх факторів.

Для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку національної економіки потрібно сформувати відповідні інституціональні механізми, яким відводиться значна роль в забезпеченні національної безпеки.

Вивчення сукупності правових і економічних методів управління дозволяє визначити склад інституціональних змін, які дозволять своєчасно виявити загрозу національній безпеці.

Для реалізації інституалізації суспільство визначає відповідні формальні та неформальні норми поведінки та правила формує певні інститути.

Інститути – це правила взаємодії в суспільстві, обмеження та передумови розвитку соціальної сфери та економіки. Інститути є закони і правила, що формують стимулюючи мотиви та механізми. Інститути формують систему позитивних та негативних стимулів.

Інституціональна структура включає в себе дві складові:

1. Формальні інститути: юридичні, економічні, фінансові, освітні;
2. Неформальні інститути: правила та норми, що визначаються соціальними та культурними особливостями населення.

Оскільки існує велика кількість інститутів, необхідним є виокремлення тих, які є більш значимими, існування яких безпосередньо визначає економічні процеси та економічний розвиток в сфері забезпечення національної безпеки.

У зв'язку з цим визначимо основні інститути, які дозволять забезпечити стабільні темпи економічного розвитку. Головною метою діяльності цих інститутів є врахування національних інтересів конкретної держави в системі показників і факторів, які загрожують цим інтересам.

Така ціль може розглядатись як довгострокова (конкурентоспроможність, підвищення якості життя населення). В якості поточних цілей можна розглядати стійкість економіки, яка визначається з урахуванням інтегрального показника забезпечення стійкості соціально-економічної системи в умовах зовнішніх та внутрішніх впливів.

Інституціональна система організована як багаторівнева система.

Такі інститути впливають на інвестиції, накопичення, фінанси, споживання та інші явища та процеси економічного розвитку країни та її безпеку.

Д. Норт виокремлює три головних складові інституціональної системи [2]:

1. Неформальні обмеження: традиції, звичаї, умовності;
2. Формальні правила: закони, адміністративні акти;
3. Механізми примусу: суди, поліція, прокуратура.

Формування інститутів повинно відбуватись з урахуванням принципів економічної безпеки, тобто виявлення загроз, нейтралізація ризиків, подолання загроз для соціально-економічної системи будь-якого рівня.

Досить точно визначити та оцінити різноманіття інституціональних факторів економічної безпеки не завжди є можливим, але, якщо зменшити їх кількість до найбільш значимих, тоді це є можливим. Для відбору цих факторів потрібно зробити статистичну та експертну оцінку за певними методиками, ранжування, визначення питомої ваги відповідно їх значущості.

Існуючі недоліки інституціонального забезпечення економічної безпеки можуть у найближчому майбутньому не лише стати основним негативним чинником на шляху економічного зростання, а й перерости у широкомасштабну загрозу національним інтересам України.

Існуючі інституційні теорії базуються на двох основних підходах [3]:

1. Інститути як правила;
2. Інститути як рівновага.

В першому випадку інститути формують правила, які визначають поведінку людей в соціально-економічній взаємодії.

З іншого боку, інститути формують модель поведінки, що може призвести до порушення рівноваги в соціально-економічній системі. Тому інституційний ризик можна визначити як ймовірність настання небажаної події, котра викликана нерациональністю інститутів, недосконалістю інституційного середовища [2].

На наш погляд, слід використовувати ці обидва підходи.

Проблемами інституціональних ризиків в економіці займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці як Д. Норт, Н. Луман, Ф. Найт, Б. Райзберг, А. Мозгова, Г. Княгинина, В. Геєць, З. Варналій, М. Долішній та інші.

В залежності від різних критеріїв інституціональні ризики класифікують [4]:

- за характером ризиків: суб'єктивні та об'єктивні;
- залежно від змісту та специфіки інститутів, що породжують інституціональні ризики: ризики, що викликані політикою держави, незрілістю інститутів; ризики, породжені ринковими інститутами;
- в залежності від масштабу охоплення: міжнародні, національні, регіональні, галузеві, місцеві;
- за соціальною природою інститутів: ризики, викликані формальними інститутами; ризики, що обумовлені соціально-культурними властивостями країни, регіону та місцевості.

До факторів, які породжують інституціональні ризики, відносяться: важкі умови ведення бізнесу, неналежне регулювання та корпоративне управління, непередбачуваність у сфері законодавства, недосконалість контрактних відносин, корупція, неузгодженість інтересів зацікавлених сторін.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що одним із головних факторів забезпечення економічної безпеки, а з нею і національної безпеки, є своєчасне виявлення, оцінка та зниження інституціональних ризиків, які мають можуть мати значний вплив на економіку та сповільняти розвиток економіки та ринкових інститутів.

Список використаних джерел:

1. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки (пер. з англ.). Київ: Основи, 2000. 198 с.
2. Verkhoglyadova N., Kononova I. Information security as a component of economic security. International Partnership and Cooperation of Ukraine in Wartime: Collective monograph. Chernihiv: REICST, 2022. P. 382-396.
3. Поліщук Л. С. Інституційні ризики в сучасних міжнародних економічних відносинах. *Ризики в системі сучасних міжнародних економічних відносин: виклики та можливості*: матер. наук.-практ. конф. (26-27 листопада 2020 р.). URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ес_n/article/view/4171/3809.
4. Княгиніна Г. В. Інституціональні ризик в агрогосподарській сфері, їх класифікація та напрями зниження. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. Вип. 103. Донецьк, 2006. С 160. URL: <http://www.donntu.edu.ua/handle/123456789/1363>.